

NOTĂ ASUPRA SEMNELOR MONETARE IDENTIFICATE PE DENARII REGELUI LADISLAU I DIN TEZAURELE DE LA TURDA ȘI FRATA (JUDEȚUL CLUJ)

Corina Toma*

Abstract

This article brings the attention back to the Transylvanian hoards of Turda and Frata, consisting exclusively of CNH I 33 Hungarian denars, issued towards the end of the reign of King Ladislaus I (1077-1095). Reexamination of the coins kept in the collection of The Town History Museum of Turda (47 coins from Turda and 120 coins from Frata), led to the altering of the privy marks scheme (point, line, wedge etc. or combinations of these), which were identified in articles published by Eugen Chirilă and his co-workers during the 70's. The corrections were applied by corroborating information published this year by Hungarian numismatists C. Toth, J.G. Kiss and A. Fekete in a catalogue of Árpadian coinage. Our analysis uncovered 19 privy marks variants out of the 39 indexed in the aforementioned catalogue. During reexamination, we found a few incorrect identifications, some coins of clandestine origin, and also several uncertain situations, the latter due to the coins poorly preserved state. Thus, eliminating the aforementioned coins, we found five new privy marks variants (in relation with the catalogue of Árpadian coinage), all of these among the Frata hoard's denars.

Key words: Turda hoard, Frata hoard, Hungarian denars, Ladislaus I, privy marks.

Tezaurile monetare aduse în discuție au fost descoperite în anii '50, în localitățile Turda și Frata (jud. Cluj), monedele recuperate fiind păstrate în colecția Muzeului de Istorie din Turda. Tezaurile monetare prezentate nu sunt inedite, ele fiind publicate, la două decenii după descoperire, într-o serie de articole. În cazul tezaurului Turda, Gheorghe Anghel și Ana Hopârtean (1970) au prezentat un lot de 24 de denari bătuți de regele Ungariei, Ladislaus I (1077-1095), monede de tip CNH I 33. Ulterior, Eugen Chirilă și Ana Hopârtean (1977 și 1978) au făcut cunoscute toate cele 48 de monede recuperate, piesele fiind denari de tipul menționat. Tezaurul Frata a fost publicat de către Eugen Chirilă și Virgil Feneșan (1974), descoperirea reprezentând cel de-al doilea tezaur transilvănean format exclusiv din denari CNH I 33. Analizând cele două descoperiri cu denari CNH I 33, alături de alte tezaure semnalate în istoriografia maghiară, Eugen Chirilă și colaboratorii săi au identificat în final un număr de 37 de semne monetare, pe care, adoptând o ipoteză mai veche (Börzsönyi 1903 97), nu le-au considerat a fi marca atelierului emitent, ci semne de control ce corespund unui număr echivalent de serii monetare. În contextul clasării tezaurului Turda și al apariției unui nou catalog al monedelor arpadiene (Tóth, Kiss, Fekete 2018), atenția acordată acestor semne monetare ne-a îndemnat să reluăm studiul denarilor descoperiți la Turda și Frata¹.

---

* Muzeul Țării Crișurilor, Oradea.

E-mail: corinatoma00@yahoo.com

¹ Mulțumesc doamnei Mariana Andone-Rotaru, directoarea Muzeului de Istorie din Turda, și doamnei Alina Sabău, muzeograf, pentru furnizarea fotografiilor monedelor din tezaurele de la Turda și Frata și pentru acordarea acceptului privind publicarea acestora.

Denarii analizați aparțin tipului monetar CNH I 33, sau, potrivit determinatoarelor apărute după publicarea tezaurilor, tipurilor Huszár 27 sau Tóth, Kiss, Fekete 10.8. Este vorba de unul dintre cele zece tipuri de denari bătuți de Ladislau I, tip situat cronologic spre sfârșitul domniei regelui (Kovács 1997 158-163)². Descrierea monedelor a fost făcută în articolele menționate, o singură corecție intervine în cazul reversului. Pe avers, între două cercuri perlate, apare înscrisul **LAD-ISL-AVS-REX**³, cu litera **S** redată în oglindă; în câmp sunt trei cruci prelungi, marcate cu globule la mijloc și în partea inferioară⁴. Pe revers, între două cercuri neîntrerupte, înscrisul, rareori vizibil în întregime (datorită imprimării în negativ a aversului), este **LADISCLAVS REX** sau **LADISLAVS REX**⁵; în câmp este reprezentată o cruce având între brațele egale câte un triunghi. Semnele monetare luate în discuție apar în interiorul înscrisului de avers, între literele **A** și **V** din cuvântul **LADISLAVS**: globule, linii, triunghiuri și cruciulițe, reprezentate singure sau în diverse combinații. În cazul tezaurului Turda au fost menționate 14 variante de semne monetare, găsite pe aversul a 47 din cei 48 de denari⁶ (Chirilă, Hopârtean 1978 60-61 Pl. 1). O parte dintre aceste semne au fost identificate anterior pe denarii tezaurului Frata (Chirilă, Feneșan 1974 45 Taf. I), iar trei dintre ele (variantele 5, 6 și 12) au fost catalogate ca fiind inedite; pe 110 din cei 120 de denari ai tezaurului Frata au fost identificate 24 de variante⁷ (Chirilă, Feneșan 1974 45 Taf. I).

Reexaminând denarii descoperiți la Turda și Frata, am ajuns la concluzia că identificările propuse necesită câteva rectificări, făcute și prin prisma raportării la recentul catalog al monedelor arpadiene (Tóth, Kiss, Fekete 2018), unde, pentru denarul CNH I 33, sunt repertoriate 39 de variante⁸. Pentru a ușura observarea modificărilor intervenite, le vom prezenta pe rând:

² Eugen Chirilă și Ana Hopârtean fixează baterea denarilor CNH I 33 (pornind de la cronologia propusă de Radóczy Gyula (1968) pe baza greutateii monedelor) în anul 1094 și, poate, pe parcursul anului 1095. Kovács László, încercând să arbitreze între opiniile existente în istoriografia maghiară și în urma propriei analize bazate pe monedele găsite în necropole (Kovács 1990), ajunge la o ordonare cronologică a denarilor lui Ladislau I, pe care o consideră justificată doar parțial: H21, H22, H29, H25 și H28 într-o ordine necunoscută, H27, H26, H29 și H30, adică anii 1089/1090 sau 1091/1092 pentru denarii H27. În istoriografia română, Ana-Maria Velter (2002 174) a adoptat cronologia propusă de Jeszensky Géza (1940 33-34, 37), adică anii 1091-1092.

³ În literatura numismatică maghiară, lectura înscrisului monetar este echivocă: **LADISLAVS REX** sau **+LADISLAVS RE**. Ținând cont de faptul că, în cazul aversului, unde fiecare grup de trei litere este separat printr-o semilună, este acceptată formula **LADISLAVS REX** (litera **X** fiind redată cu un poanson în formă de cruce), pentru revers, unde nu intervin elemente separatoare, poansonul respectiv este interpretat ca redând semnul crucii: **+LADISCLAVS RE** sau **+LADISLAVS RE**. Având în vedere formula de avers și redarea apropiată pe revers a literelor **R**, **E** și a poansonului în formă de cruce, am adoptat formula **LADISCLAVS REX**, respectiv **LADISLAVS REX**.

⁴ Pentru semnificația desenului de avers, o noutate în iconografia monedei maghiare, trimitem la trecerea în revistă a opiniilor existente făcută de Kovács László (1997 150-151).

⁵ Forma **LADISLAVS REX** este rar întâlnită (Turda, MIT inv. 1816/24 și 46) și (Frata, MIT inv. 1955/8, 46, 86 și 117).

⁶ Pe una dintre monede (MIT inv. 1816/45) nu apare nici un semn monetar; ea se particularizează însă prin greșeala intervenită în scrierea legendei de avers, prin inversarea ordinii literelor **D** și **I**: **LAI-DSL-AVS-REX**.

⁷ Opt din cei 120 de denari nu poartă semne monetare (MIT inv. 1955/75, 110-111, 115-119). Alte două monede (MIT inv. 1955/113 și 120), lipsite de asemenea de semne monetare și cu greșeli în scrierea legendei, intră în categoria emisiunilor clandestine.

⁸ Variantele au fost găsite în urma analizei unui număr de 283 de monede (21 dintre ele fără semne monetare) provenite din colecții muzeale (Muzeul Național Maghiar) și private, sau

- Varianta *Tóth, Kiss, Fekete 2* (Pl. 1/1-5, 5/1). Globula apare pe aversul a cinci denari din tezaurul Turda (Chirilă, Hopârtean 1978 60-61/var. 1) și a 13 denari din tezaurul Frata⁹ (Chirilă, Feneșan 1974 45/var. 1).
- Varianta *Tóth, Kiss, Fekete 3* (Pl. 1/6-13, 5/2). Cele două globule suprapuse apar pe aversul a opt denari din tezaurul Turda (Chirilă, Hopârtean 1978 60-61/var. 2) și a 10 denari din tezaurul Frata¹⁰ (Chirilă, Feneșan 1974 45/var. 2).
- Varianta *Tóth, Kiss, Fekete 4* (Pl. 6/2). Cele două globule amplasate pe orizontală apar pe unul dintre denarii tezaurului Frata (Chirilă, Feneșan 1974 45/var. 4).
- Varianta *Tóth, Kiss, Fekete 8* (Pl. 2/1-3, 5/3). Cele trei globule dispuse în unghi drept apar pe aversul a trei denari din tezaurul Turda (Chirilă, Hopârtean 1978 60-61/var. 3) și pe un singur denar de la Frata¹¹ (Chirilă, Feneșan 1974 45/var.).
- Variantele *Tóth, Kiss, Fekete 11 și 12* (Pl. 3/4-5, 5/7-8). Un ic sau un triunghi cu vârful în jos apar pe aversul a doi denari de la Turda (Chirilă, Hopârtean 1978 60-61/var. 8) și pe opt dintre denarii de la Frata¹² (Chirilă, Feneșan 1974 45/var. 11).
- Varianta *Tóth, Kiss, Fekete 14* (Pl. 6/3). Două triunghiuri suprapuse, așezate cu vârful în jos, apar pe unul dintre denarii de la Frata (Chirilă, Feneșan 1974 45/var. 14).
- Varianta *Tóth, Kiss, Fekete 16* (Pl. 2/4-14, 5/4-5). Linia îngroșată, așezată vertical sau ușor înclinată, apare pe aversul a 11 denari din tezaurul Turda (Chirilă, Hopârtean 1978 60-61/var. 4 și 5) și pe 30 dintre denarii tezaurului Frata¹³ (Chirilă, Feneșan 1974 45/var. 8). Având în vedere varietatea pozițiilor, nu știm în ce măsură putem vorbi de semne monetare distincte sau înclinația liniei este rodul întâmplării.
- Varianta *Tóth, Kiss, Fekete 21* (Pl. 4/1-2, 5/12). Crucea simplă apare pe aversul a doi denari de la Turda (Chirilă, Hopârtean 1978 60-61/var. 13) și pe cinci dintre denarii de la Frata¹⁴ (Chirilă, Feneșan 1974 45/var. 20).
- Varianta *Tóth, Kiss, Fekete 23* (Pl. 3/6, 5/10). Triunghiul cu vârful în sus care suprapune o globulă apare pe aversul unei denar din tezaurul Turda (Chirilă, Hopârtean 1978 60-61/var. 10) și pe unul din tezaurul Frata¹⁵ (Chirilă, Feneșan 1974 45/var. 15).
- Varianta *Tóth, Kiss, Fekete 24*. Denarul din tezaurul de la Turda pe care a fost semnalată o globulă situată deasupra unui triunghi cu vârful în jos nu a putut fi identificat.
- Varianta *Tóth, Kiss, Fekete 25* (Pl. 3/7-10, 5/11). Triunghiul cu vârful în jos care suprapune o globulă apare pe aversul a patru denari de la Turda (Chirilă, Hopârtean 1978 60-61/var. 11) și pe 10 dintre denarii descoperiți la Frata¹⁶ (Chirilă, Feneșan 1974 45/var. 16).

---

preluate din diverse cataloage de licitație (Moneta Nova, Nudelman Numizmatika și Pannonia Terra Numizmatica) și baze de date digitale (Numismatics Hungary).

⁹ MIT inv. 1955/1-13.

¹⁰ MIT inv. 1955/15-24.

¹¹ MIT inv. 1955/31.

¹² MIT inv. 1955/68-74 și 114.

¹³ MIT inv. 1955/33-35, 37-49, 51-54, 56-63, 66 și 112.

¹⁴ MIT inv. 1955/90-93 și 96. Este posibil ca semnul neclar ștanțat pe monedele 1955/94 și 95 să reprezinte o cruce.

¹⁵ MIT inv. 1955/79.

¹⁶ MIT inv. 1955/14, 50, 80-87.

- Varianta *Tóth, Kiss, Fekete 27* (Pl. 3/1-3, 5/6). Globula așezată deasupra unei linii verticale a fost identificată pe aversul a trei denari din tezaurul Turda (Chirilă, Hopârtean 1978 60-61/var. 7) și pe alți trei denari de la Frata¹⁷ (Chirilă, Feneșan 1974 45/var. 9).
- Varianta *Tóth, Kiss, Fekete 28* (Pl. 6/4). Globula așezată sub o linie verticală îngroșată, nesemnalată la publicarea anterioară, apare pe unul dintre denarii tezaurului Frata.
- Varianta *Tóth, Kiss, Fekete 31*. Crucea suprapusă de o globulă semnalată de Chirilă și Feneșan (1974, 45/var. 21) nu a fost identificată la reexaminarea denarilor de la Frata.
- Varianta *Tóth, Kiss, Fekete 32* (Pl. 4/3-6, 5/13). Crucea care suprapune o globulă apare pe aversul a patru denari de la Turda (Chirilă, Hopârtean 1978 60-61/var. 14) și pe șapte dintre denarii de la Frata¹⁸ (Chirilă, Feneșan 1974 45/var. 22).
- Varianta *Tóth, Kiss, Fekete 35* (Pl. 6/5). Triunghiul cu vârful în jos, suprapus de două globule apare pe unul dintre denarii tezaurului Frata (Chirilă, Feneșan 1974 45/var. 18).
- Varianta *Tóth, Kiss, Fekete 37* (Pl. 6/6). Semiluna având câte o globulă la capete apare pe patru dintre denarii tezaurului Frata¹⁹.

Între identificările făcute de Eugen Chirilă și colaboratorii săi există variante care nu au fost regăsite în tezaurele Turda și Frata sau printre variantele repertoriate de C. Tóth, J. G. Kiss, A. Fekete. Spre exemplu, cele două linii dispuse vertical, una sub alta (Chirilă, Hopârtean 1978 60-61/var. 6), sau cele două triunghiuri așezate pe verticală, cu vârful unul către altul²⁰ (Chirilă, Hopârtean 1978 60-61/var. 9), pe care nu le-am găsit semnalate nici în cazul altor tezaure ce conțin denarii CNH I 33²¹. Analizând moneda din tezaurul de la Frata (Chirilă, Feneșan 1974, 45/var.12 Taf. IV/12; Pl. 5/9) atribuită ultimei variante menționate, am ajuns la concluzia că avem o piesă nemarcată: imaginea a două triunghiuri suprapuse, cu vârful îndreptat unul către celălalt, este una falsă, dată de spațiile libere rămase în relief după imprimarea poansoanelor literelor **A** și **V**. Între variantele inedite au fost incluse și cele două globule, poziționate oblic, care apar pe unul dintre denarii de la Frata (Chirilă, Feneșan 1974 45/var. 3), însă, poziția celor două globule poate fi rezultatul unei ștanțări mai puțin îngrijite și moneda cu pricina (Pl. 6/7) să aparțină variantei *Tóth, Kiss, Fekete 3*.

O altă categorie este formată din monedele care prezintă anumite elemente suplimentare, ne referim la globule de mici dimensiuni (puncte) ce apar în registrul înscrisului de avers, încadrabile sau nu în diverse combinații, ce pot fi considerate drept semne monetare. Astfel, pe una dintre monedele de la Turda (Pl. 1/11) aparținând variantei *Tóth, Kiss, Fekete 3*, în arcuirea fiecărei semiluni ce desparte legenda aversului apare un punct. Întrebarea este dacă aceste puncte sunt însemne monetare sau sunt, mai degrabă, elemente de ghidaj folosite de meșterul monetar în procesul de batere²². Aceeași problemă apare în cazul unor denari din ambele tezaure (Pl. 2/11-13 și Pl. 6/1), unde, am fi tentați să credem că monedele aparțin, datorită semiluni

¹⁷ MIT inv. 1955/36, 55 și 64.

¹⁸ MIT inv. 1955/97-99 și 101-104.

¹⁹ MIT inv. 1955/105-108.

²⁰ Presupunem că este vorba de moneda pe care o ilustrăm pe Planșa 4/9 (MIT inv. 1816/36).

²¹ Avem în vedere descoperirile monetare publicate de Börzsönyi 1903 94-95 (Kiliti), Rhé 1905 72 (Kiliti), Jeszenszky 1940 30-31 și Jeszenszky 1942 26-27 (Székesfthérvár).

²² În catalogul monedelor arpadiene, globulele sau punctele apărute pe avers, în registrul înscrisului monetar (variantea *Tóth, Kiss, Fekete 33*) sau în câmp (variantea *Tóth, Kiss, Fekete 10, 29 și 36*), sunt interpretate drept semne monetare.

despărțitoare ce are la unul din capete o mică globulă, variantei Tóth, Kiss, Fekete 30. Se pare însă că este vorba de un anumit poanson, folosit și la scrierea literei **S**, și de aceea am ales să atribuim cele patru monede variantei Tóth, Kiss, Fekete 16. Pentru această încadrare am optat și în cazul monedei unde globula apare între litera **A** și semnul monetar redat prin linia îngroșată (Pl. 2/14), considerând că este vorba de un punct de reper luat de gravor.

Câțiva dintre denarii analizați intră, din diverse motive, în categoria incertitudinilor. În primul rând, îi amintim pe cei din tezaurul Turda, care, din cauza stării de conservare²³, nu permit identificarea semnelor monetare: 1. aversul monedei ilustrate pe Planșa 4/8 este tocit în zona dintre literele **A** și **V**, semnele monetare (dacă există) sunt ilizibile; 2. pentru moneda următoare (Pl. 4/10) este vizibilă doar o globulă, semnul pe care îl suprapune pare a fi tot o globulă, caz în care moneda ar aparține variantei Tóth, Kiss, Fekete 3. În categoria situațiilor incerte includem și un denar (Pl. 4/7) pe aversul căruia, la locul consacrat, apare un semn monetar vizibil, dar atipic. Având în vedere greșelile de încadrarea a legendei monetare – semilunile suprapun sau sunt suprapuse de litere – și folosirea greșită a poansonului literei **C** pentru a reda litera **S** (**LADISLAVC REX**), este posibil să avem de-a face cu o emisiune clandestină. Pentru tezaurul de la Frata, avem două situații. Analizând moneda atribuită variantei Chirilă, Feneșan 17 am ajuns la concluzia că semnul care apare deasupra triunghiului nu reprezintă o globulă (Pl. 6/8) și moneda aparține în fapt variantei Tóth, Kiss, Fekete 25. Moneda recunoscută drept varianta Chirilă, Feneșan 24 este rezultatul unei bateri clandestine (Pl. 6/9), ideea fiind susținută de greșelile de redare a legendei de avers și de amplasarea neobișnuită a ineditului semn monetar: **LAD - ISL** (globulă între două triunghiuri) - **AL - REX**.

Eliminând monedele încadrate în categoriile discutate mai sus, în final, singurele variante inedite (în relație cu catalogul monedelor arpadiene) au fost identificate printre denarii din tezaurul descoperit la Frata, pe unul sau mai multe exemplare:

1. Varianta *Chirilă, Feneșan 5*: trei globule așezate sub forma unui triunghi echilateral²⁴ (Pl. 6/10).
2. Varianta *Chirilă, Feneșan 7*: trei globule așezate pe orizontală, ce suprapun o altă globulă aflată sub globula din mijloc (Pl. 6/11).
3. Varianta *Chirilă, Feneșan 10*: un triunghi cu vârful în sus²⁵ (Pl. 6/12).
4. Varianta *Chirilă, Feneșan 13*: două triunghiuri suprapuse, așezate cu vârful în sus (Pl. 6/13).
5. Varianta *Chirilă, Feneșan 19*: două globule așezate pe verticală, ce suprapun un triunghi cu vârful îndreptat în sus (Pl. 6/14).

***

Raritatea tezaurelor ce conțin exclusiv denarii maghiari de tip CNH I 33 ne-a determinat să readucem în atenție descoperirile de la Turda și Frata, în ideea alcătuirii unei liste cât mai complete și corecte a semnelor monetare, care să slujească la dezlegarea rostului lor în procesul de baterie a monedelor lui Ladislau I.

---

²³ Monedele din tezaurul de la Turda nu sunt, așa cum s-a afirmat la publicarea acestora, în totalitate într-o stare de conservare de excepție, unele piese prezintă rupturi ale flanului, iar altele evidente urme de tocire a reliefului. Situația este identică și în cazul monedelor din tezaurul de la Frata.

²⁴ MIT inv. 1955/26-30

²⁵ MIT inv. 1955/65, 67 și 77.

Bibliografie

- Anghel, Hopârtean 1970 – Gh. Anghel, A. Hopârtean, *Câteva date despre un tezaur de monede din secolul al XI-lea, descoperit la Turda*, în *Apulum* 8, 1970, pp. 51-54.
- Börzsönyi 1903 – A. Börzsönyi, *Szent László-féle éremlelet Kiliti határában*, în *NumKözlöny*, 2, 1903, pp. 90-99.
- Chirilă, Feneșan 1974 - E. Chirilă, V. Feneșan, *Der Münzhort von Frata, 11. JH*, în *Studii și comunicări. Muzeul Brukenthal* 18, 1974, pp. 43-49.
- Chirilă, Hopârtean 1977 – E. Chirilă, A. Hopârtean, *Der Münzhort von Turda (Numismatische Beiträge zum Problem des Eindringens der Ungarn nach Transilvanien im 11. Jh.)*, în *Anuarul Institutului de Istorie și Arheologie Cluj-Napoca* 20, 1977, pp. 287-302.
- Chirilă, Hopârtean 1978 – E. Chirilă, A. Hopârtean, *Tezaurul monetar de la Turda (Contribuții numismatice la problema penetrației ungarilor în Transilvania în secolul XI)*, în *Potaissa* 1, 1978, pp. 59-73.
- Huszár 1979 – L. Huszár, *Münzkatalog Ungarn von 1000 bis Heute*, Budapest-München, 1979.
- Jeszenszky 1940 – G. Jeszenszky, *Szent László korabeli magyar éremlelet és tanulságai*, în *NK* 38-39, 1939-1940 (1940), pp. 26-38.
- Jeszenszky 1942 – G. Jeszenszky, *Szent László korabeli éremlelet Székesfehérvár vidékéről*, în *NK* 41, 1942, pp. 24-27.
- Kovács 1997 – L. Kovács, *A Kora Árpád-Kori Pénzverésről*, Budapest, 1997.
- Kovács 1990 – L. Kovács, *Régészeti jegyzetek I. László király érméinek sorrendjéhez*, în *NK* 88-89, 1989-1990 (1990), pp. 63-76
- Rádóczy 1968 – G. Rádóczy, *I. László pénzeinek korrendi meghatározása metrológiai alapon*, în *Az Érem* 45-46, 24, 1968, pp. 4-7.
- Rethy 1899 – L. Rethy, *Corpus Nummorum Hungariae. Magyar Egyetemes Éremtár, I*, Budapest, 1899.
- Rhé 1905 – G. Rhé, *Adatok a Kilitin lelt Szent László-féle éremlelethez*, în *NK* 4, 1905, pp. 71-73.
- Tóth, Kiss, Fekete 2018 – C. Tóth, J. G. Kiss, A. Fekete, *Az Árpád-kori magyar pénzek katalógusa I. (Szent) Istvántól Imréig / Catalogue of Árpadian Coinage I. From King Saint Stephen to King Imre*, Budapest, 2018.
- Unger 1960 – E. Unger, *Magyar Éremhatározó. I füzet (1000-1307)*, Budapest, 1960.
- Kovács 2006 – L. Kovács, *Megjegyzések Saltzer Ernő kincskataszterének korai, 1000-1141 közötti keltezésű leletekre vonatkozó címszavaihoz*, în *NK* 104-105 (2005-2006), 2006, pp. 30-56.
- Velter 2002 – A.-M. Velter, *Transilvania în secolele V-XII. Interpretări istorico-politice și economice pe baza descoperirilor monetare din bazinul Carpatic, secolele V-XII*, București, 2002.

Explicația planșelor / Explanation of the plates

Planșa 1 – Semne monetare pe denarii CNH I 33 din tezaurul Turda (x2): Fig. 1-5. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 2; Fig. 6-13. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 3.
Plate 1 – *Privy marks on CNH I 33 hungarian denars from Turda hoard (x2): Fig. 1-5. Variant Tóth, Kiss, Fekete 2; Fig. 6-13. Variant Tóth, Kiss, Fekete 3.*

Planșa 2 – Semne monetare pe denarii CNH I 33 din tezaurul Turda (x2): Fig. 1-3. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 8; Fig. 4-14. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 16.

Plate 2 – Privy marks on CNH I 33 hungarian denars from Turda hoard (x2): Fig. 1-3. Variant Tóth, Kiss, Fekete 8; Fig. 4-14. Variant Tóth, Kiss, Fekete 16.

Planșa 3 – Semne monetare pe denarii CNH I 33 din tezaurul Turda (x2): Fig. 1-3. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 27; Fig. 4-5. **Variantele Tóth, Kiss, Fekete 11 și 12**; Fig. 6. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 23; Fig. 7-10. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 25.

Plate 3– Privy marks on the CNH I 33 hungarian denars from Turda hoard (x2): Fig. 1-3. Variant Tóth, Kiss, Fekete 27; Fig. 4-5. Variants Tóth, Kiss, Fekete 11 and 12; Fig. 6. Variant Tóth, Kiss, Fekete 23; Fig. 7-10. Variant Tóth, Kiss, Fekete 25.

Planșa 4 – Semne monetare pe denarii CNH I 33 din tezaurul Turda (x2): Fig. 1-2. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 21; Fig. 3-6. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 32; Fig. 7-10. **Situații incerte**; Fig. 11. **Moneda fără semne monetare.**

Plate 4 – Privy marks on the CNH I 33 hungarian denars from Turda hoard (x2): Fig. 1-2. Variant Tóth, Kiss, Fekete 21; Fig. 3-6. Variant Tóth, Kiss, Fekete 32; Fig. 7-10. Uncertain situations; Fig. 11. The coin without privy-mark.

Planșa 5 – Semne monetare pe denarii CNH I 33 din tezaurul Frata (x2): Fig. 1. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 2; Fig. 2. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 3; Fig. 3. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 8; Fig. 4-5. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 16; Fig. 6. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 27; Fig. 7-8. **Variantele Tóth, Kiss, Fekete 11 și 12**; Fig. 9. presupusa **variantă Chirilă**-Hopârtean 1974 12; Fig. 10. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 23; Fig. 11. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 25; Fig. 12. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 21; Fig. 13. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 32.

Plate 5 – Privy marks on the CNH I 33 hungarian denars from Frata hoard (x2): Fig. 1. Variant Tóth, Kiss, Fekete 2; Fig. 2. Variant Tóth, Kiss, Fekete 3; Fig. 3. Variant Tóth, Kiss, Fekete 8; Fig. 4-5. Variant Tóth, Kiss, Fekete 16; Fig. 6. Variant Tóth, Kiss, Fekete 27; Fig. 7-8. Variants Tóth, Kiss, Fekete 11 and 12; Fig. 9. So-called variant Chirilă, Hopârtean 1974 12; Fig. 10. Variant Tóth, Kiss, Fekete 23; Fig. 11. Variant Tóth, Kiss, Fekete 25; Fig. 12. Variant Tóth, Kiss, Fekete 21; Fig. 13. Variant Tóth, Kiss, Fekete 32.

Planșa 6 – Semne monetare pe denarii CNH I 33 din tezaurul Frata (x2). Fig. 1. **Situație incertă**; Fig. 2. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 4; Fig. 3. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 14; Fig. 4. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 28; Fig. 5. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 35; Fig. 6. Varianta Tóth, Kiss, Fekete 37; Fig. 7. **Presupusa variantă Chirilă, Feneșan 3**; Fig. 8. Presupusa **variantă Chirilă, Feneșan 17**; Fig. 9. Presupusa **variantă Chirilă, Feneșan 1974 12**; Fig. 10-14. Variante inedite.

Plate 6 – Privy marks on the CNH I 33 hungarian denars from Frata hoard (x2): Fig. 1. Uncertain situation; Fig. 2. Variant Tóth, Kiss, Fekete 4; Fig. 3. Variant Tóth, Kiss, Fekete 14; Fig. 4. Variant Tóth, Kiss, Fekete 28; Fig. 5. Variant Tóth, Kiss, Fekete 35; Fig. 6. Variant Tóth, Kiss, Fekete 37; Fig. 7. So-called variant Chirilă, Feneșan 3; Fig. 8. So-called variant Chirilă, Feneșan 17; Fig. 9. So-called variant Chirilă, Feneșan 12; Fig. 10-14. New privy-marks variants.

1 (inv. 1816/23)

2 (inv. 1816/30)

3 (inv. 1816/31)

4 (inv. 1816/32)

5 (inv. 1816/33)

6 (inv. 1816/5)

7 (inv. 1816/8)

8 (inv. 1816/9)

9 (inv. 1816/10)

10 (inv. 1816/11)

11 (inv. 1816/12)

12 (inv. 1816/14)

13 (inv. 1816/27)

Plansa 1

1 (inv. 1816/46)

2 (inv. 1816/47)

3 (inv. 1816/48)

4 (inv. 1816/13)

5 (inv. 1816/15)

6 (inv. 1816/18)

7 (inv. 1816/19)

8 (inv. 1816/20)

9 (inv. 1816/21)

10 (inv. 1816/22)

11 (inv. 1816/28)

12 (inv. 1816/16)

13 (inv. 1816/29)

14 (inv. 1816/17)

Planșa 2

1 (inv. 1816/24)

2 (inv. 1816/25)

3 (inv. 1816/26)

4 (inv. 1816/34)

5 (inv. 1816/35)

6 (inv. 1816/37)

7 (inv. 1816/41)

8 (inv. 1816/42)

9 (inv. 1816/43)

10 (inv. 1816/44)

Plansa 3

1 (inv. 1816/38)

2 (inv. 1816/39)

3 (inv. 1816/1)

4 (inv. 1816/2)

5 (inv. 1816/3)

6 (inv. 1816/4)

7 (inv. 1816/6)

8 (inv. 1816/7)

9 (inv. 1816/36)

10 (inv. 1816/40)

11 (inv. 1816/45)

Planșa 4

1 (inv. 1955/11)

2 (inv. 1955/24)

3 (inv. 1955/31)

4 (inv. 1955/46)

5 (inv. 1955/52)

6 (inv. 1955/64)

7 (inv. 1955/68)

8 (inv. 1955/114)

9 (inv. 1955/75)

10 (inv. 1955/79)

11 (inv. 1955/86)

12 (inv. 1955/96)

13 (inv. 1955/103)

Planșa 5

1 (inv. 1955/112)

2 (inv. 1955/25)

3 (inv. 1955/78)

4 (inv. 1955/100)

5 (inv. 1955/88)

6 (inv. 1955/105)

7 (inv. 1955/24)

8 (inv. 1955/87)

9 (inv. 1955/109)

10 (inv. 1955/27)

11 (inv. 1955/32)

12 (inv. 1955/67)

13 (inv. 1955/76)

14 (inv. 1955/89)

Planșa 6

